

ÜMMÜ ŞERİK

yeb, Urve b. Zübeyr ve Şehr b. Havşeb'in hadis rivayetinde bulunduğu nakledilmektedir. Ümmü Şerik'in hayatını M. Yaşar Kandemir *Uzeyle'nin İmanı* adıyla hikâyeleştirip yayımlamıştır (İstanbul 1982).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn İshak, *es-Sîre*, s. 264-265; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VIII, 154-157; İbn Abdülber, *el-İstî'âb* (Bicâvî), IV, 1942-1943; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe* (Ben-nâ), VII, 351-352; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXV, 367; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, II, 255; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XII, 472; a.m.lf., *el-İşâbe* (nşr. Âdil Ahmed Abdülmevcüd v.dğr.), Beyrut 1415/1995, VIII, 235-236, 416-421; Abdurrahman Umeyre, *Nisâ' enzelallahü fihinne Kur'ân*, Riyad 1403/1983, s. 223-233.

S. KEMAL SANDIKÇI

ÜMMÜ UMÂRE

(أم عمارة)

Ümmü Umâre Nesîbe bint Kâ'b b. Amr el-Mâziniyye el-Hazreciyye (ö. 13/634 [?])

Savaşlarda gösterdiği cesaretle tanınan kadın sahâbî.

Hazrec kabilesinin Benî Neccâr koluna mensuptur. Annesi Rebâb bint Abdullah'tır. Bedir gazilerinden Abdullah ve bek-kâinden Abdurrahman onun kardeşleridir (İbn Sa'd, VIII, 412; İbn Hacer, VIII, 441). Müslüman olmadan önce evlendiği Zeyd b. Âsim'dan Abdullah, Habîb ve çoğunluğun kabulüne göre (İbn Hacer, I, 490) Temîm adlarında oğulları, Zeyd'in ölümü üzerine evlendiği Gaziyye b. Amr'dan da Havle adında bir kızı doğdu. Bazı kaynaklara göre Gaziyye Temîm'in de babasıdır (İbn Sa'd, VIII, 412).

Medineli ilk müslümanlar arasında yer alan Ümmü Umâre, İkinci Akabe Biatı'nda kocası Zeyd (İbnü'l-Esir, V, 407; İbn Hacer, VIII, 334) yahut Gaziyye (İbn Sa'd, VIII, 415; İbn Hacer, V, 246-247; VIII, 442, 482) ve iki oğluyla bulundu. Bu biata iştirak eden iki kadından biri olmasının yanında savaşlarda en önde yer almasıyla da meşhurdur. Uhud'a, Benî Kurayza Gazvesi'ne Hudeybiyye'ye, Hayber'in fethine, Umretü'l-kazâ'ya, Mekke'nin fethine, Huneyn'e ve Yemâme savaşına katıldı. Özellikle Uhud, Huneyn ve Yemâme savaşlarında büyük hizmetler gördü. Uhud'da savaşın şiddetlendiği ve müslümanların zor durumda kaldığı bir sırada kocası Zeyd (İbn Abdülber, IV, 1948) yahut Gaziyye (Vâkîdî, I, 268; İbn Sa'd, VIII, 412, 415) ve iki oğluyla birlikte Hz. Peygamber'i koruyan pek az sahâbiden biridir. Bu savaşta birçok yerinden ya-

ralandı, ardından bir yıl boyunca yaralarının tedavisiyle uğraştı. Uhud'da gösterdikleri fedakârlıktan dolayı onun ve ailesinin cennette kendisine komşu olmaları için Hz. Peygamber'in dua ettiği ve, "O gün nereye baksam Ümmü Umâre'nin beni korumak için savaştığını görüyordum" dediği rivayet edilmiştir (Vâkîdî, I, 271-273). Ümmü Umâre, Bey'atürrıdvân'a katılan dört kadın arasında yer aldı (a.g.e., II, 574). Resûl-i Ekrem, Hz. Osman'ın Mekke'li müşrikler tarafından öldürüldüğü haberi gelince Ümmü Umâre'nin kabilesinin konak yerine geldi ve burada bir ağacın altında ashaftan biat aldı. Ümmü Umâre, sahâbilerin yanlarında çok az silâh bulundurduğu o gün muhtemel bir düşman saldırısına karşı beline bir bıçak bağladığını söylemiştir (a.g.e., II, 603).

Huneyn'de müslümanların baskına uğrayıp dağıldıkları sırada savaşa devam ederek onların tekrar toparlanması için gayret gösteren, bu arada bazı müşrikleri öldüren Ümmü Umâre (a.g.e., III, 902-903), daha önce Hz. Peygamber'in mektubunu Müseylimetülkezzâb'a götüren ve arada işkenceyle öldürülen oğlu Habîb'in (İbn Hacer, VIII, 334) intikamını almak için yemin etti ve bu amaçla katıldığı Yemâme savaşında kahramanca çarpıştı; burada bir ara dağılan müslümanların yeniden toparlanması için uğraşırken on bir yerinden yaralanıp bir elinin kesilmesine rağmen Müseylime'yi aramaya devam etti. Bahçesine saklanan Müseylime'nin, oğlu Abdullah ile Vaşî b. Harb tarafından öldürülmesi üzerine Allah'a şükretti (Vâkîdî, I, 269; Zehebî, II, 282).

Ümmü Umâre nâzil olan âyetleri ve İslâm'ın hükümlerini dikkatle takip ediyordu. "Müslüman erkekler ve kadınlar, mümin erkekler ve kadınlar, ibadet ve itaat eden erkekler ve kadınlar, özü sözü doğru erkekler ve kadınlar, sabreden erkekler ve kadınlar, gönlünü ibadete vermiş erkekler ve kadınlar, oruç tutan erkekler ve kadınlar, iffetlerini koruyan erkekler ve kadınlar, Allah'ı çokça anan erkekler ve kadınlar, işte bunlar için Allah büyük bir ödül hazırlamıştır" meâlindeki âyet (el-Ahzâb 33/35), bir rivayete göre Ümmü Umâre'nin Hz. Peygamber'e gelerek, "Bakıyorum da Kur'an'daki her şey erkekler adına, kadınlardan hiç bahsedilmiyor" şeklindeki sitemi üzerine nâzil olmuştur (Tirmizî, "Tefsîr", 33; İbn Abdülber, IV, 1949). Ümmü Umâre'nin Hz. Ömer'in hilâfetine ilk yıllarında öldüğü belirtilmiştir (Ziriklî, VIII, 19; Cum'a, II, 15). Rivayetleri *Sünen-i Er-*

ba'â'da yer alan Ümmü Umâre'den torunu Abbâd b. Temîm, yeğeni Hâris b. Abdullah, câriyesi Leylâ ve İbn Abbas'ın kölesi İkrime el-Berberî'nin hadis rivayet ettikleri zikredilmiştir (Mizzî, XIII, 92-93; İbn Hacer, VIII, 334, 441). Ancak İkrime'nin ondan aktardığı rivayetlerin muttasıl olmama ihtimali vardır (İbn Hacer, VIII, 442-443). "Oruçlu kişinin yanında başkaları yemek yediği sürece melekler ona dua eder" hadisinin (Tirmizî, "Şavm", 67; İbn Mâce, "Şiyâm", 46) Resûl-i Ekrem'i evinde misafir eden, fakat oruçlu olduğu için kendisi sofraya oturmaman Ümmü Umâre hakkında vârit olduğu kaydedilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Vâkîdî, *el-Megâzi*, I, 268-273; II, 574, 603; III, 902-903; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VIII, 412, 415; İbn Abdülber, *el-İstî'âb* (Bicâvî), IV, 1948-1949; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe* (nşr. Halîl Me'mûn Şihâ), Beyrut 1997, V, 407; Mizzî, *Tuhfetü'l-eşraf bi-ma'rifeti'l-etraf* (nşr. Abdüssamed Şerefeddin), Haydarâbâd 1402/1982, XIII, 92-93; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, II, 282; İbn Hacer, *el-İşâbe*, I, 490; V, 246-247; VIII, 334, 441-443, 482; Ziriklî, *el-A'lâm*, VIII, 19; M. Hasan Büreyğış, *Nesîbe bint Kâ'b el-Mâziniyye*, Zerkâ/Ürdün 1404/1984; Ahmed Halîl Cum'a, *Nisâ' min 'aşri'n-nübüvve*, Beyrut 1412/1992, II, 15.

HALİT ÖZKAN

ÜMMÜ VARAKA

(أم ورقة)

Ümmü Varaka bint Abdillâh b. el-Hâris el-Ensâriyye (ö. 23/644'ten önce)

Kadın sahâbî.

Medineli Hazrec kabilesinden Neccâr-oğulları'na bağlı Benî Mâlik kolundandır. Hz. Peygamber'in Medine'ye hicretinden sonra İslâm'a girdi ve ensardan bir grup hanımla birlikte Resûlullah'ın yanına giderek Allah'a ortak koşmamak, haktan ayrılmamak, hırsızlık yapmamak, zina etmemek ve çocukları öldürmemek üzere ona biat etti. Ardından Kur'an-ı Kerim'i ezberledi ve bir rivayete göre muhacir kadınlarına imamlık yaptı (Ebû Nuaym, II, 63). Hicretin 2. yılında (624) Resûl-i Ekrem, Bedir Gazvesi için Medine'den ayrılırken Ümmü Varaka ondan savaşa katılmayı, hastalara bakıp yaralıları tedavi etmeyi, Allah nasip ederse şehid olmayı istemiş, Hz. Peygamber ona evinde kalmasını söyleyerek Allah'ın kendisine şehitlik nasip edeceğini bildirmişti (İbn Sa'd, VIII, 457). Resûlullah, Ümmü Varaka'ya değer verir, zaman zaman bazı müslümanlarla birlikte onun ziyaretine giderdi (*Müsned*, VI, 405). Varlıklı olduğu anlaşılan Ümmü Varaka'nın biri

kadın iki kölesi vardı. Hz. Ömer döneminde, vefatından sonra bu kölelerin âzat edileceğini duyurdu. Onlar da bir an önce hürriyetlerine kavuşmak amacıyla Ümmü Varaka'yı boğarak öldürdüler ve Medine'den kaçtılar. Hz. Ömer'in emriyle yakalanıp getirilen köleler yapılan soruşturma neticesinde suçlu bulunarak idam edildiler.

Bir rivayete göre Hz. Peygamber, Ümmü Varaka'nın farz namazlarda kendi ev halkına (mahalle / köy halkına) imamlık yapmasına izin vermiş, ezan okuyup kâmet getirecek bir müezzin görevlendirmiştir (Müsned, VI, 405; İbn Râhûye, V, 235; İbn Huzeyme, III, 89). Tâbiînden Abdurrahman b. Hallâd el-Ensârî bu müezzini çok yaşlı iken gördüğünü söylemiştir (Ebû Dâvûd, "Şalât", 61). Ümmü Varaka rivayetine dayanarak geçmişte ve günümüzde kadınların kadın-erkek cemaate vakit ya da cuma namazı kıldırabileceği şeklinde yorumlar yapılmışsa da bu rivayetin sened ve metin açısından garîb / ferd olduğu görülmektedir (Mustafa Ertürk, III/1 [2005], s. 105-106). Hâkim en-Nîsâbü'rî bu rivayeti değerlendiren, "Bu sadece bir râvi tarafından rivayet edilen (garîb) bir sünnettir, konuyla ilgili bundan başka müsned bir hadis bilmiyorum" demiştir. Sened zincirindeki ortak râvi Velîd b. Abdullah b. Cümey' ez-Zührî de cerh lafızları ile değerlendirilen, güvenilirliği hususunda ittifak bulunmayan bir isimdir. Kendisiyle Ümmü Varaka arasında yer alan ve adları sadece bu hadis vesilesiyle kaynaklarda geçen Leylâ bint Mâlik ile babası Mâlik ve Abdurrahman b. Hallâd da meçhul birer râvidir. Bu rivayet ayrıca kadınların cemaatle kılınan namazlarda erkeklerin, hatta erkek çocuklarının arkasında saf tuttuklarını bildiren sahih hadisler (Ebû Dâvûd, "Şalât", 69, 70, 96, 97) ile kadının kadınlara imamlığını câiz gören Mâlikîler dışındaki fukahânın dayandığı ve kadın imamın ortada durup öne geçmediğini ifade eden hadislerin (Abdürrezzâk es-San'ânî, III, 140-141) muhtevasıyla çelişir görünmektedir. Rivayet metninde, yaşlı müezzinle erkek kölenin Ümmü Varaka'nın arkasında saf tuttuğu ya da cemaat arasında başka erkeklerin bulunup bulunmadığı hususu açık değildir. Bu sebeple aralarında İbn Huzeyme, Dârekutnî ve Beyhaki'nin de yer aldığı birçok muhaddis, söz konusu rivayeti "kadınların kadınlara imamlığı" başlığı altında ele alarak uzlaştırma yolunu seçmiştir.

Sübût ve delâleti kati olmamakla birlikte bu rivayete dayanarak Şâfiî'nin iki öğrencisi Ebû Sevr ve Müzenî ile İbn Cerîr

et-Taberî ve bazı Hanbelî fakihlerinin kadının erkeklere imamlığını câiz gördükleri nakledilmiştir. Şevkânî, onların bu cevazını "teravih namazında ve Kur'an hâfızı bir erkek bulunmaması durumunda" kaydıyla zikretmiştir (Neylû'l-evtâr, III, 199). Muhammed Hamîdullah'ın rivayet metni üzerinde ileri derecede tasarrufta bulunarak metni, "Resûlullah bu hanımı oturduğu mahalledeki mescidin imamlığına tayin etmiş, o da vakit namazlarını erkeklerden meydana gelen cemaatlere kıldırmıştır" şeklinde tercüme etmesi de (İslâm Peygamberi, I, 172) kendisinin aynı fikhî kanaati taşımasından ileri gelmiş olmalıdır. Resûl-i Ekrem'den iki hadis rivayet eden Ümmü Varaka'nın (İbn Hazm, s. 346-347) Hz. Ömer'in hilâfeti döneminde (634-644) Medine'de köleleri tarafından şehid edildiği bilinmekte, İbnü'l-Cevzî onun ölümüyle ilgili haberi 20 (641) yılı olayları arasında zikretmektedir (el-Muntaẓam, IV, 305-306).

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, VI, 405; Abdürrezzâk es-San'ânî, el-Muşannef (nşr. Habîbürrahman el-A'zamî), Beyrut 1403/1983, III, 140-141; İbn Sa'd, et-Tabakât, VIII, 457; İbn Râhûye, el-Müsned (nşr. Abdül-gafûr Abdülhak Hüseyin el-Belûşî), Medine 1412/1991, V, 235; İbn Huzeyme, es-Şaḥîḥ (nşr. M. Mustafa el-A'zamî), Beyrut 1395/1975, III, 89; Dârekutnî, es-Sünen (nşr. Abdullah Hâşim Yemânî el-Medenî), Kahire 1386/1966, I, 403; Ebû Nuaym, Hilye, II, 63; İbn Hazm, Esmâ'ü's-Şaḥâbeti'r-ruvât (nşr. Seyyid Kesrevî Hasan), Beyrut 1412/1992, s. 346-347; Ahmed b. Hüseyin el-Beyhaki, es-Sünenü'l-kübrâ (nşr. M. Abdülkâdir Atâ), Beyrut 1414/1994, I, 406; III, 130; İbn Abdüber, el-İstî'âb (Bicâvî), IV, 1965; İbnü'l-Cevzî, el-Muntaẓam (Atâ), IV, 305-306; İbn Hacer, el-İşâbe (Bicâvî), VIII, 321-322; Şevkânî, Neylû'l-evtâr, III, 199; Muhammed Hamîdullah, İslâm Peygamberi (trc. Salih Tuğ), İstanbul 1424/2003, I, 172; Mustafa Ertürk, "Kadının Erkeklerle Namaz Kıldırabileceğine Dair Bir Rivâyet ve Referans Değeri", Hadis Tetkikleri Dergisi, III/1, İstanbul 2005, s. 91-106.

AHMET TAHİR DAYHAN

ÜMMÜ ZER' HADİSİ

(حدیث أم زرع)

Câhiliye devrinde yaşayan
on bir kadın ve onların
kocalarıyla ilişkilerine dair
bir hadis.

İslâmiyet'ten önce yaşamış on bir kadının kusur ve meziyetleriyle beraber kocalarını birbirlerine tanıtmalarını hikâye eden ve klasik fasih Arapça ile söylenen bu hadis, Resûlullah'ın Hz. Âişe'ye veya Hz. Âişe'nin Resûl-i Ekrem'e anlatması dolayısıyla en güvenilir hadis kitaplarında yer

almış, ayrıca Arap edebiyatının edep türündeki eserlerine girmiştir. Zira içinde otuz beş kadar edebî sanat yer almakta (Kandemir, el-Kādî 'iyâd, s. 149), Arap dili ve edebiyatı açısından çok önemli malzeme ihtiva etmektedir. Öte yandan hadiste dinî ve fikhî bakımdan kocanın karısıyla konuşup sohbet etmesi, ona olan sevgisini dile getirmesi, servetini ondan esirgememesi, onu incitmemesi gibi aile bağlarını güçlendiren bilgiler verilmektedir.

Hz. Âişe'nin naklettiğine göre çok eski dönemlerde on bir kadın bir araya gelecek kocalarının durumunu hiçbir şeyi gizlemeden anlatmak üzere sözleşmişti. Birinci kadın şöyle demiş: "Benim kocam dağ başında bulunan arık bir devenin et gibidir; bulunduğu yer düz değil ki yanına çıkıp varılabilsin; kendisi semiz değil ki istenip götürülsün." İkinci kadın söze şöyle başlamış: "Kocamın halini ifşa edemem; çünkü kusurlarını hiçbir eksik bırakmadan saymamış olmaktan korkarım. Eğer onun kötülüklerini sayacak olursam gizli âşikâr her şeyini sayıp dökmek zorunda kalacağım." Üçüncü kadın demiş ki: "Benim kocam ahmağın biridir. Ayıplarını söylersem beni boşar; susup konuşmazsam beni kendisinden uzak bırakır." Dördüncü kadın şöyle demiş: "Kocam tıpkı Tihâme geceleri gibi ne sıcaktır ne soğuk. Bu sebeple kendisinden ne korkulur ne de usanılır." Beşinci kadın demiş ki: "Kocam evine geldiğinde avdan dönen bir pars gibidir (koynumda mışıl mışıl uyur). Evden çıkınca dışarıda bir aslan gibidir. Evde ne yapıp ettiğimi hiç sormaz." Altıncı kadın şöyle demiş: "Kocam oburdur, ortada ne varsa siler süpürür, içerken de kabı kacağı kurutur. Yatarken yorganına bürünür. Hüznümü anlayıp gidermek için elini elbisemden içeri bile sokmaz." Yedinci kadın şunları söylemiş: "Benim kocam iktidarsız aptalın biridir. Kendisinde her türlü dert ve huysuzluk vardır. İnsanın ya başını yarar ya bir tarafını kırar yahut hem yarar, hem kırar." Sekizinci kadın demiş ki: "Benim kocamın vücudu tavşan gibi yumuşaktır; güzel kokulu bir nebat gibi hoş kokar." Dokuzuncu kadın şöyle demiş: "Kocamın evi yüksek direkli şahane bir evdir. Kılıcının kını uzunudur (kendisi uzun boyludur). Ocağının külü boldur (cömerttir). Evi de misafir kabulüne uygun bir yerdedir." Onuncu kadın şunları söylemiş: "Kocam mâliktir, hem adı Mâlik'tir hem de bilseniz nelere mâliktir. Hoyalınızdan geçen her güzel şeye sahiptir. Geniş ağılları olan sürü sürü develeri vardır; fakat bu develerin -misafirler için kesileceğinden- yayılım yerleri azdır. Develer